

## І. Семиволос

### ГЕБРОНСЬКИЙ ВУЗОЛ

У відомого єврейського історика Йосипа Флавія перша згадка про Геброн відноситься до часів переселення родини Авраама до Ханаану. Останній розділив цю країну між собою та своїм братом Лотом через сварки їх пастухів за пасовища. Йосип Флавій пише про Авраама: "...й оселився в місті Геброн, котрий на сім років давніший від єгипетського міста Таніда" <sup>1</sup>.

Далі у своїх "Древностях" він згадує про місцевість поблизу Геброна, де жив Авраам. Пізніше він переселився в місто Герар, яке було одним з найдревніших філістимлянських міст на Півдні країни. Саме там відбулася історія між Сарою та Агар'ю – наложницею Авраама, яка народила йому сина Ізмаїла. Після народження Ісаака, який також був його сином і Сарі, остання зробила все, щоб вигнати Агар й Ізмаїла. Врешті решт це сталося, і спадкоємство перейшло до Ісаака. Як відомо з Біблії, обидва сини стали родоначальниками двох семітських народів – арабів і євреїв.

Після смерті Сарі Авраам купив у Геброні ділянку землі. Таким чином він і його нащадки облаштували собі місця для поховання. Йосип Флавій пише про Сару: "Поховали її у Геброні, до того ж хананеяни пропонували безкоштовно ділянку землі для її поховання, але Авраам купив це місце у якогось Євраїма з Геброна за сорок сіклів" <sup>2</sup>.

Пізніше, у сто сімдесят п'ять років, помер сам Авраам, і його сини Ісаак й Ізмаїл поховали його в Геброні поруч з його дружиною Сарою.

Таким чином, Геброн став місцем поховання родини Авраама. Ця традиція була безперервною протягом багатьох років. На тому ж місці (Печера Патріархів/Магпела) похований також і Ісаак. Єдиним винятком стала могила Рахілі – жінки Іакова, яка померла від пологів по дорозі до Геброна. Та була похована в Евфрагані (Віфлеємі).

Йосип Флавій пише: "Після смерті Ісаака сини його не залишилися жити на раніше зайнятих місцях; але поділили володіння між собою таким чином, що Ісав надав братові (Якову) своєму місто Геброн" <sup>3</sup>.

Традиція поховання членів родини Авраама постійно залишалася і під час перебування євреїв у Єгипті. Так, зокрема, Іаков, перебуваючи там зі своїми синами, заповів поховати його поруч зі своїм батьком. "З дозволу фараона, Йосип відвіз тіло батька до Геброна та поховав його урочисто" <sup>4</sup>. Пізніше сам Йосип був похований у родинній усипальні, після того як євреї вийшли з Єгипту.

Нова згадка про Геброн з'являється в "Древностях" під час захоплення євреями Ханаану після їх повернення з Єгипту. Війна, яку вели єврейські племена проти ханаанських, що населяли цю країну, була виснажливою. Під час неї гору взяли представники коліна Іуди, які й очолили єврейську армію. Після

невдалих спроб взяти приступом Єбус (Єрусалим) вона вирушила далі.

Йосип Флавій пише: “Звідси (з-під Єрусалима) євреї вирушили у похід до Геброна, захопили його та умертвили все його населення”<sup>5</sup>.

Це місто було надано левітам як знак їх особливої відзнаки перед єврейським народом. Крім нього їм було прирізано ще територію в дві тисячі ліктів (близько 900 м.) навколо Геброна.

Політичне значення цього міста значно зросло під час правління царя Давида. Після смерті Саула і Ионафа останній разом зі своєю родиною оселяється у Геброні. Йосип Флавій пише: “Потім зібралися всі представники коліна Іудова й оголосили Давида царем”<sup>6</sup>.

З того часу Геброн фактично стає столицею стародавньої єврейської держави. На протязі семи років і шести місяців місто було резиденцією Давида, який вів безперервні війни з іншими єврейськими племенами за спадщину Саула.

Після смерті Авенніра й Іевосфа, які також претендували на спадщину Саула, представники колін “з’явилися ... в Геброні та одностайно проголосили Давида царем”<sup>7</sup>.

Визнання останнього царем над усіма єврейськими колінами дало йому змогу зібрати величезну армію. З Геброна на чолі її він вирушив до Єбуса (Єрусалима) і захопив його. Відтоді це місто стало столицею єврейської держави, назване так на честь Давида (одне з його імен було Солима).

Геброн поступово втрачає своє політичне значення, перетворившись на звичайне провінційне місто. Проте традиція проголошувати царя саме в ньому одразу не зникла. Йосип Флавій наводить історію сина Давида Авессалом. Після вбивства ним свого брата Амнона, який був винний у згвалтуванні сестри Фамари, Авессалом, побоюючись помсти з боку свого батька, перебував три роки у вигнанні. Після прощення й повернення в Єрусалим він попросив Давида надати йому можливість відвідати Геброн для офіри.

Незабаром, умовлений партією противників свого батька, він погодився повстати проти нього. В Геброні він був “усіма своїми супутниками проголошений царем”<sup>8</sup>. Розпочався черговий раунд громадянської війни, в наслідок якої Авессалом був убитий і влада залишилася у Давида.

Це був останній випадок, коли Геброн відіграв роль місця проголошення царя. В подальшій історії єврейської держави головним у цьому плані став Єрусалим, який зусиллями місцевих царів перетворився на центр не тільки Ізраїлю, але й усього регіону.

В подальшому Геброн не відігравав значної ролі у долі єврейської держави. В дослідженні Йосипа Флавія “Іудейська війна” він згадується лише як місто, котре було захоплено Симоном-сином Гіורי, уродженцем Герази, під час міжусобиці. “Симон без кровопролиття вступив до Ідумеї і раптовим нападом захопив перш за все місто Геброн, у якому знайшов багату здобич і величезні

запаси хліба”<sup>9</sup>.

Останню крапку в історії міста під час іудейської війни поставив римський воєначальник Цереалій, який “просувався до дуже древнього міста Геброн, яке знаходилося... неподалік від Єрусалима у гористій місцевості. Захопивши це місто з боєм, він наказав усіх, спроможних носити зброю, знищити, а місто спалити”<sup>10</sup>.

У 135 р. від Р. Х., після невдалого повстання Бар-Кохби, через два покоління після зруйнування Другого Храму, римляни почали проводити політику переселення євреїв. Єрусалим, який за наказом імператора Адріана, “зорали плугом”, був названий Елія Капітоліна, а новою назвою країни стала Сирія Палестина. Остання залишалася частиною Римської, а згодом Візантійської імперій до 632 р. від Р. Х.

Візантійці відбудували Геброн. На місці поховання праотців у місті християнами було побудовано спочатку каплицю, яка згодом, при хрестоносцях, які захопили місто в 1100 р., стала церквою Св. Авраама. Після 640 р. Палестина стала частиною мусульманської імперії, (крім XII ст., коли вона перебувала під владою хрестоносців), на місці церкви побудували мечеть. Під час правління мусульман місто було перейменовано в Аль-Халіль (дім Авраама).

Після входження Палестини у 1516 р. в склад Оттоманської імперії розпочинається недовгий період відродження єврейського життя. Їхні громади виникали у більшості міст регіону. “На початку у османської епохи в країні було тридцять міських та сільських громад, серед яких Хайфа, Шхем, Геброн, Рамла, Яффо, Газа, Єрусалим і багато північних”<sup>11</sup>.

Разом з тим треба відзначити, що ці громади були невеликими й не відігравали значної ролі у суспільному житті Палестини. Це скоріше факт присутності євреїв на цій території. Втім країна, яка перетворилася на одну з багатьох провінцій Оттоманської імперії, переживала не кращі часи. Спустошливі набіги бедуїнів, фіскальна політика Оттоманської держави, боротьба різних племен та кланів наближали цю землю до суцільної руїни.

Зміни почалися наприкінці XIX сторіччя. Набирав силу сіонізм – політичний націоналістичний рух, головним завданням якого стало створення в Палестині єврейської держави. З іншого боку, Великобританія на початку Першої Світової війни й особливо після поразки під Галіполі розробила план розповсюдження своєї влади на регіони з арабомовним населенням, яке входило у склад Оттоманської імперії. За словами колишнього генерального губернатора Судану Реджинальда Вінгейта, це уособлювало б “федерацію напісверенних арабських держав під керівництвом європейців..., федерацію, віддану одному арабському володарю, який би вбачав у Великобританії свого захисника і патрона”<sup>12</sup>. Для цього потрібно було відірвати арабів від турецької воєнної машини.

На думку англійців, Хусейн – шериф Мекки, напісверенний правитель

Хіджазу – був кращим кандидатом для досягнення цієї мети. Він претендував на всі території, які коли-небудь належали Арабському Халіфату в цій частині Азії. Отримавши відповідну обіцянку, а також велику партію зброї, Хусейн розпочав повстання. Очолив останнє його син – Фейсал.

Незважаючи на досить критичні зауваження щодо результатів цього повстання, яке, на думку навіть палкого прихильника арабів Томаса Едварда Лоренса, було лише “другорядною лінією другорядної дії у виставі”, воно відіграло значну роль у формуванні арабської національної самосвідомості.

В 1915 р. було укладено угоду Сайкса-Піко, яка регламентувала зони впливу союзників (Антанти) після поразки Османської імперії. Згідно з цією угодою, Палестина мала перебувати під міжнародним управлінням. Це у свою чергу стало головною причиною не включення її в території, обіцяні Хусейну. Таким чином, араби знову стали розмінною картою в грі Великих Держав, які боролися за вплив у цьому регіоні. Декларація Бальфура 1917 р. продемонструвала готовність уряду Великобританії, який отримав від Ліги Націй мандат на управління цією територією, сприяти створенню єврейської національної держави в Палестині. На той час у країні проживали півмільйона арабів та 90 тис. євреїв<sup>13</sup>.

Ідеалістичні відносини між мандатною владою й єврейською громадою Палестини продовжувалися недовго. Чиновники, які мали втілювати в життя Декларацію Бальфура, ставилися до неї скептично. Вони вважали таку політику, яка примушувала надавати перевагу меншості, нелогічною і нереальною.

В політичних колах Лондона також намітилася тенденція до перемін. Міністерство в справах колоній мріяло про велике слухняне арабське королівство зі стабільним режимом, яке б захищало інтереси Великобританії на Близькому Сході проти французької експансії та проникнення у цей регіон інших держав.

Крім того, англійці дедалі частіше зіштовхувалися з проявами як єврейського, так і арабського націоналізмів, котрі часто перетворювалися у військові сутички між цими етнічними групами.

Британці намагалися репресіями щодо арабів й євреїв загасити хвилю насильства, але це призвело лише до того, що їх мандатна влада стала ще одним об'єктом для нападів.

Через рік після подій травня 1921 р., коли відбулися серйозні сутички між арабами та євреями, побачила світ Біла Книга, автором якої став Уїнстон Черчилль, що перебував тоді на посаді міністра колоній. Від мандатної території було відокремлено Трансйорданію. Старший син шерифа Хусейна Аравійського – емір Абдалла – став королем у невеличкому тоді місті Аммані.

Крім того, було накладено суворі обмеження щодо єврейської імміграції, яка до того часу була вільною. Вводилася особлива квота для євреїв, яка була обумовлена можливостями абсорбції. Відповідно, ці можливості визначали самі англійці. Згідно з цією концепцією, останні “віднині розглядалися не як аван-

гарт великого народу, а як меншина, якій було надано обмежену територію”<sup>14</sup>.

1929 р. став останнім часом існування єврейської громади у Геброні. Влітку того року відбулися найбільші зіткнення між євреями й арабами у першій чверті ХХ ст. Приводом для заворушень стала заборона англійською мандатною владою встановлювати перегородки між жінками і чоловіками, які молилися біля Західної Стіни (Стіна Плачу) в Єрусалимі, мотивуючи це підтриманням статус-кво у Святих місцях. Це рішення викликало численні протести серед євреїв. У той самий час серед арабської громади почали розповсюджуватися чутки про те, що останні загрожують Мечеті Омара, яка знаходилася біля єврейської святині.

23 серпня 1929 р. після п'ятничної молитви, почалися сутички між євреями та арабами в Єрусалимі, які згодом перекинулися на всі великі міста Палестини, де дві національні громади жили разом. Внаслідок цієї трагедії було 130 вбитих і сотні поранених. Усі містечка й поселення, які стали місцями сутичок, згодом відбудували, але “в Геброні, у Газі та в інших містах з переважно арабським населенням єврейські громади поновлені не були”<sup>15</sup>.

Під час війни 1967 р., яка ввійшла в світову історію під назвою “Шестиденної”, ізраїльські війська захопили Геброн. У своїх спогадах “За єдиний Єрусалим” генерал Узі Наркісс згадував: “В той самий день (7 червня) Амітай захопив Геброн. Говорячи простіше, ввійшов. Ми очікували на шалений опір у Геброні, бо його мешканці мали репутацію відчайдушних вояків, крім того, в місті стояли великі сили (арабського) Легіону. ... Але після наближення до міста Еліезер Амітай зрозумів, що там не залишилося і сліду від військових. ... Над усіма будинками Геброна майорили білі прапори”<sup>16</sup>.

Блискавична перемога у “Шестиденній” війні, захоплення Західного Берега й Сектора Газі, об'єднання Єрусалима викликали емоційний підйом в ізраїльтян. Голда Меїр у своїх спогадах згадує про “справжню ейфорію, яка охопила євреїв і навіть перекинулася арабам”. Далі вона пише: “Люди мали таке відчуття, наче їм було скасовано смертний вирок, та по суті так воно і було”<sup>17</sup>. Але після ейфорії прийшла жорстока реальність, й ізраїльські політики зіткнулися із запитанням, котре задавали собі військові в ті червневі дні 1967 р.: “Як ми будемо співіснувати з мільйоном арабів?”<sup>18</sup>

Відповіді на це питання не існувало, як і не існувало відповіді, що врешті решт робити із Західним Берегом. Доки політики дискутували, 60 праворадикальних євреїв на чолі з рабином Моше Левінгером під час Песаха 1968 р. захопили декілька будинків у колишньому єврейському кварталі Геброна. Звідти вони вже не пішли. Це стало одним з найперших ізраїльських поселень на Західному Березі. В тому році було засновано й ізраїльське поселення Кір'ят-Арба, яке знаходиться у двох кілометрах на північний захід від Геброна.

Відтоді Геброн стає містом постійного напруження між арабами та євреями. Екстремістські дії ізраїльських поселенців викликали опір з боку арабів і

навпаки. Якщо Геброн у 1967 р. був захоплений без бою, то пізніше сутички між палестинцями, єврейськими поселенцями й ізраїльською армією не відбувалися на протязі усього часу окупації.

Починаючи з 1967 р., палестинський опір у місті пройшов декілька стадій, які характеризували тодішній стан суспільства. Поразка арабських армій завдала серйозного морального удару по мешканцях Західного Берега та зокрема, по гебронцях. Сподівання на короткий термін окупації, як те було раніше з Газою в 1956 р., не виправдалися. Серед арабів панувало розчарування. У відповідь на окупацію було проголошено принцип неспівробітництва з ізраїльтянами. Ця стратегія завдала значної шкоди палестинському суспільству через падіння рівня освіти, зменшення товарообігу, ліквідацію робочих місць тощо.

З 1970 р. починається другий етап боротьби, який умовно можна назвати як збройний. Відбувається структуризація палестинського руху опору. Розпочинаються військові сутички між ізраїльською армією і партизанами Організації Визволення Палестини (ОВП). Під час цього етапу Геброн не відіграє значної ролі. Конфлікти й війни відбуваються по периметру Ізраїлю та Палестини, як-то “чорний вересень” 1970 р. в Йорданії, війна “Судного дня” 1973 р. або Ліванська війна 1982 р.

Після евакуації палестинських підрозділів з Бейрута у 1982 р. й фактичної ліквідації осередків ОВП на окупованих територіях, здавалося, ізраїльтянам вдалося повністю контролювати Західний Берег і Сектор Гази.

Весь цей час продовжувалися будівництво нових ізраїльських поселень на окупованих територіях та конфіскація землі в палестинців. Був встановлений повний ізраїльський контроль над водними ресурсами Західного берега. Початок Інтифади, або повстання 1987 р. на окупованих територіях був повною несподіванкою для ізраїльтян і до певної міри для керівництва ОВП, яке перебувало в той час у Тунісі. Спочатку серед керівництва Ізраїлю панувала думка про швидке припинення заворушень. Втім цього не відбулося. Криваві сутички в березні 1988 р. між ізраїльською армією й палестинцями призвели до певних переоцінок традиційного підходу Ізраїлю до їх придушення. “Інтифаду було розглянуто як інший аспект довготривалого арабо-ізраїльського конфлікту, де застосування військової сили більше не було достатнім для вирішення проблеми”<sup>19</sup>.

Геброн стає разом з іншими містами Палестини місцем запеклих сутичок між повсталими та ізраїльською армією. Саме тоді назва міста не сходить зі шпальт газет і світових інформаційних агенств. Інтифада створила умови для об’єднання всього палестинського суспільства на окупованих територіях та поза межами країни: 15 листопада 1988 р. Палестинська Національна Рада проголосила створення Палестинської Держави зі столицею в Єрусалимі. “У Палестині й в екзилі палестинські араби ніколи не вагалися і ніколи не відмовлялися від прав на повернення й незалежність... Відповідно до прав арабського народу

Палестини на політичну незалежність та суверенітет над територією Палестинська Національна Рада від імені Аллаха, від імені арабського народу Палестини оголошує створення Держави Палестини на нашій палестинській території зі столицею в Єрусалимі... Держава Палестина – держава палестинців, де б вони не перебували”<sup>20</sup>. Продовження повстання, незважаючи на політику виснаження, яку проводив І. Рабін – у той час міністр оборони Ізраїлю, примусили ізраїльтян по-іншому подивитися на проблему продовження конфронтації. Перед виборами 1988 р. Рабін погодився переглянути платформу Партії Праці (Авода) в напрямку можливих переговорів з палестинцями (мова йшла про спільну йордансько-палестинську делегацію без участі у ній представників ОВП) і укладання тимчасової угоди. Міністр вважав, “що інтіфада створила умови, коли вперше за часів окупації мешканці території стали провідною силою в палестинській боротьбі, й відповідно, вони спроможні виступати партнерами на переговорах...”<sup>21</sup>. Виходячи з цих нових для ізраїльтян реалій, Рабін та Перес стали ініціаторами плану проведення виборів на окупованих територіях. Ця пропозиція знайшла підтримку у членів ізраїльського уряду Національної Єдності й стала основою його мирної ініціативи 1989 р.

Проте мирні переговори розпочалися лише після мадридської мирної конференції 1991 р. Війна у Перській Затоці висвітлила нові реалії Близького Сходу, зокрема проблему ізраїльської безпеки. До влади в Ізраїлі прийшла Партія Праці на чолі з І. Рабіном, головним пунктом програми якої був мирний процес з арабськими державами та палестинцями. “Обранням Іцхака Рабіна від партії Праці як нового Прем’єр-міністра вони (ізраїльтяни) засвідчили своє бажання до змін, перш за все у досягненні миру, спокою й стабільності. Однак зерна цих нових сподівань були посіяні через відчай, який охопив їх голови протягом війни в Затоці 18 місяців потому... Тієї ночі країна, яка і так протягом останніх двадцяти днів розривалася від суперечок, напруження, розмежування та протиріч, у найбільш нагальну суттєву кризу за всю свою коротку й нелегку історію. Ракети “Скад” пролили осліплююче нове світло на ізраїльську свідомість. Від самого здобуття незалежності в 1948 році ніколи не було прямого нападу на серце Ізраїлю”<sup>22</sup>.

9 вересня 1993 р. ізраїльський уряд визнав ОВП. А вже 13 вересня у Вашингтоні було оголошено про початок мирного процесу, котрий відомий також, як “Осло-1”. Спостерігачі свідчили, що більшість як ізраїльтян, так і палестинців підтримали мирний процес та сподівалися на швидке припинення конфронтації.

Однак десятиріччя напруження і недовіри між обома народами продовжували приносити свої криваві плоди. Значно активізувалися противники мирної угоди з палестинцями й у самому Ізраїлі. Переважна більшість правих у цій країні була переконана, що вереснева угода 1993 р. є першим кроком до фактичного демонтування 144 ізраїльських поселень Західного Берега. За оцінка-

ми журналу "Time", поселенці володіють не менш ніж "30 тис. одиниць стрілецької зброї, та деякі поселення мають склади зі зброєю і ручними гранатами" <sup>23</sup>.

Велика частина поселенців походила зі Сполучених Штатів. Це в своїй більшості ультранационалістичні, релігійні євреї, які переконані, що вони покликані Богом для оволодіння цією біблійною землею. "Якщо ми втратимо землю у Геброні, євреї можуть втратити весь Ізраїль. Ми вістря спису, – наголошують поселенці, – яке охороняє не тільки Геброн, а й усю нашу країну" <sup>24</sup>.

В лютому 1994 р., лікар Барух Гольдштейн – мешканець Кір'ят-Арба, прихильник ультраправого угруповання "Ках" – вчинив криваву різанину у Мечеті Ібрагіма під час мусульманського свята Рамадану.

Загинули за оцінками ізраїльтян, 39, за оцінками палестинців 52 чол. більш ніж 70 було поранено. Ця трагедія викликала нову хвилю насильства. В сутичках між армією та арабами загинули ще 19 палестинців, близько 250 їх було поранено. Вперше за багато років відбулися також заворушення серед ізраїльських арабів Назарета й Яффи.

Радикальні араби присяглися помститися за смерть. "Сьогодні для євреїв, але завтра для нас" <sup>25</sup>, – скандували палестинці в Єрусалимі.

Коментуючи цю різанину, голова асоціації юристів у Секторі Газа Фрей Абу Міддайн заявив: "Якщо подібна різанина відбудеться після того, як ми будемо мати поліцейські сили, ми ввійдемо до єврейських поселень і вб'ємо 100 людей" <sup>26</sup>. Не менш радикальними в своїх намірах були й ізраїльські поселенці. Вони славили Гольдштейна та розцінювали його дії як "великий подарунок". "Ми повинні знищити не 50, а 500 арабів" <sup>27</sup>, – стверджували вони.

Гебронська різанина виявила серйозні суперечності всередині палестинського суспільства. Заворушення, які відбулися після цих подій, вже проходили як під антиізраїльськими, так і під антиарафатськими гаслами. "Вперше розлючений натовп нищив мої фотографії. Я стою перед палестинською опозицією, арабською опозицією, християнською опозицією" <sup>28</sup>, – визнавав Арафат.

Однак мирний процес не загальмувався, а, навпаки, прискорився. На думку експерта з політичного насильства Аріеля Мерарі, "(різанина), парадоксально, але може пришвидшити мирний процес через тиск на Ізраїль, який намагатиметься закінчити переговори якомога швидше. Щоб отримати згоду, – стверджує він, – Ізраїль має піти на більшу кількість поступок, ніж збирався це зробити" <sup>29</sup>.

Подальший розвиток мирного процесу дедалі більше зіштовхувався з фактами зухвалого тероризму. Відбувалася радикалізація "палестинської вулиці", яка майже нічого не отримала від цього процесу. На думку Президента Інституту вивчення Ізраїлю та Близького Сходу Є. Сатановського, палестинське керівництво, "яке вперше виступало в ролі державних мужів, а не борців – революціонерів, – новаки й практичний досвід нагромаджують тільки зараз" <sup>30</sup>.



Проте і простору для дій у палестинського керівництва було обмаль. Арафат та його оточення змушені постійно озиратися на своїх колишніх ворогів, а тепер партнерів-суперників ізраїльтян, враховувати думку спонсорів мирного процесу й головне, рахуватися з настроями мешканців територій, “з їх надіями на негайні радикальні зміни на краще, які не збулися і не могли збутися з об’єктивних причин, мінливими симпатіями та наявністю небезпечного конкурента на більшу, ніж ОВП, популярність – ісламськими фундаменталістами”<sup>31</sup>. Політична сила ХАМАСу, прихильниками якого ставали розчаровані в політиці Арафата колишні ФАТХівці й комуністи, дедалі збільшувалася. Саме цей рух розпочав серію кривавих терактів, використовуючи терористів-камікадзе. Вибухи бомб пролунали по всьому Ізраїлю – від Тель-Авіва до Єрусалима. У відповідь ізраїльтяни щоразу блокували палестинські території, встановлювали комендантську годину тощо. Ізраїльська практика “колективного покарання” ще більше загострювала ситуацію на Західному березі. Геброн поступово перетворився на один з оплотів ісламського руху. Кожна каральна акція ізраїльтян проти прихильників ХАМАСу викликала зворотну реакцію за стародавнім принципом Сходу – “Око за око, зуб за зуб”. Ізраїльтяни вимагали від Арафата і Палестинської Влади конкретних кроків по запобіганню тероризму.

Ситуація, яка складалася навколо мирного процесу, вимагала наступних кроків на шляху до примирення. До “Осло-1” Арафат був ворогом для ізраїльтян, і вони робили все, щоб зменшити його вплив, запобігти визнанню ОВП як єдиного представника арабського народу Палестини. Тепер головною метою ізраїльського уряду стало гарантування ефективності влади Арафата.

28 вересня 1995 р. у Вашингтоні було підписано нову угоду між палестинцями й Ізраїлем, яка отримала назву “Проміжна угода”, або “Осло-ІІ”. Вона передбачала розширення палестинського самоврядування через обрання відповідної Ради. Угода підтвердила базисні принципи, які були закладені в “Осло-І” – перманентний стан переговорів, терміном не більший, ніж п’ять років, у тому числі по проблемах Єрусалима, біженців, єврейських поселень та безпеки.

Таким чином головними темами угоди стали: а) структура, вибори і повноваження Палестинської Ради; б) проблеми, які мають бути вирішені під час дії цієї угоди; в) характер та форма співробітництва між двома сторонами й г) найбільш важливе – межі ізраїльського відходу з територій і подробиці зобов’язань по підтриманню безпеки.

Відповідно до цієї угоди Палестинська влада має повністю контролювати Зону А, що становить приблизно 3% території та 1% населення Західного Берега. До цієї зони входять сім міст, у тому числі Геброн, але без території, що займає єврейське поселення в ньому.

Палестинці частково мають контролювати зону В, у яку входять 460 населених пунктів -- маленькі містечка, села, табори біженців, а також ненаселені

території між селами. Ця зона займає 24% території Західного берега та охоплює 68% палестинського населення. Згідно з угодою, ізраїльтяни залишають за собою право на встановлення внутрішньої безпеки, а палестинці зі свого боку відповідають за дотримання громадського порядку.

Зона С, яка займає 73% території Західного Берега і до якої увійшли єврейські поселення, військові бази й сільські райони, залишалася під повним контролем ізраїльтян. Разом з тим угода передбачала поступове звільнення цієї території і відповідно переведення її в категорію зони В. Мало відбутися три передислокації ізраїльських військ інтервалом у шість–сім місяців. Перша їх передислокація розпочалася в березні 1996 р. з початком роботи Палестинської Ради.

Згідно з Додатком I до цієї угоди було підписано «Протокол щодо передислокації й заходів безпеки», де у статті VII окреслені заходи відносно Геброна. Зокрема, в ній визначається, що передислокація ізраїльських військ має відбутися не пізніше шести місяців після підписання угоди, крім місць і шляхів які необхідні для захисту ізраїльтян. Відповідно, зона Н-1 повністю передається під палестинську юрисдикцію. Вона має контролюватися 400 палестинськими поліцейськими, озброєними легкою стрілецькою зброєю. Імара – штаб ізраїльської окупаційної влади – мав поступово перетворитися у штаб палестинської поліції.

Зона Н-2 залишається під повним ізраїльським контролем. Ізраїль продовжував відповідати за захист своїх громадян, забезпечував громадський порядок на цій території. Муніципалітет Геброна, згідно з Протоколом, забезпечував послуги населенню усім частинам міста. Сторони погодилися також на поновлення нормальної роботи міських установ, ринків, деблокування шляхів тощо.

У зв'язку з тим що сторони не дійшли згоди щодо Мечеті Ібрагіма/Печери Патріархів, вони погодилися на статус-кво щодо її подальшого релігійного використання.

Крім того, у статті обумовлювалося, що Геbron залишається єдиним містом і розділення відповідальності між сторонами не буде його ділити<sup>32</sup>.

Однак, Рабіну не судилося побачити результати цієї угоди. Протистояння в Ізраїлі набувало дедалі гостріших форм. “Суперечності між словами та діями уряду, втрата монополії влади на інформацію... призвели Ізраїль до тієї межі, за якою починається громадянська війна. При тій швидкості мирного процесу у недалекому майбутньому можна було очікувати початку масової примусової евакуації ізраїльських поселенців. Саме це стало б каталізатором, тому що поселенці не тільки соціально активні, а й добре озброєні, неперервно наражаючись на ризик терактів, вони мають давні рахунки з палестинцями і не дуже довіряють обіцянкам урядових компенсацій”<sup>33</sup>.

Свого апогею суперечності досягли в жовтні 1995 р. 4 жовтня Іцхак Рабін

був вбитий правим ізраїльським екстремістом Ігалем Аміром на Площі Царів Ізраїлевих під час мітингу на підтримку мирного процесу. Країну було шоковано. Передчуття громадянської війни перетворювалося на жорстоку реальність.

Новим прем'єром Ізраїлю став Шимон Перес. Він підтвердив свою готовність продовжувати мирний процес та виконувати умови угоди.

В січні 1996 р. ізраїльські війська закінчили передислокацію. Єдиним містом на Західному Березі, яке ще повністю залишалось під ізраїльським контролем, був Геброн. На виборах у Палестинську Раду перемогли прихильники Арафата, а сам Голова ОВП став президентом Палестинської Автономії. Передислокацію з Геброна було заплановано на березень. Втім багато хто був незадоволений темпами цього відходу. Політична напруга в місті залишалася дуже високою, й навіть палестинці, зокрема мер Геброна висловлювали сумніви щодо можливостей збереження безпеки для ізраїльських поселенців. "Коли ізраїльські війська залишать Геброн у березні, ситуація може погіршитися. Вони більше не будуть арештовувати палестинців, які роблять напади на ізраїльські об'єкти. Палестинська поліція може так само відмовитися від арештів через побоювання звинувачень у співпраці з ізраїльською армією. Може створитися небезпечний клімат для ізраїльтян, які мешкають серед палестинців у Геброні"<sup>34</sup>.

Прем'єр-міністр Ізраїлю Ш. Перес теж зазнавав тиску з боку релігійних та правих партій. Вони вимагали призупинення передислокації військ з Геброна до результатів виборів нового прем'єр-міністра, які мали відбутися в травні. У лютому 1996 р. хамасівці здійснили серію вибухів і переговори було призупинено. Враховуючи політичну ситуацію в Ізраїлі, падіння довіри до правлячої партії серед ізраїльського електорату опинившись перед загрозою втратити владу, Перес погодився призупинити передислокацію військ з Геброна.

Напередодні виборів, за даними опитувань, кожна з двох сторін (партія Праці та блок ЛКУД) мали приблизну кількість прихильників. 40% виборців надавали перевагу політиці Ш. Переса і його партії. Така ж кількість виборців готова була голосувати за Б. Натаньягу. Близько 20 відсотків виборців не визначилися у своїх симпатіях. Саме за ці голоси розгорнулася головна боротьба. Рішення наблизити дату виборів приймалося партією Праці в розрахунку на суттєві зрушення у громадській думці після вбивства Рабіна. Вона хотіла скористатися цією перевагою, виграти вибори й закінчити програму мирного процесу. Весною 1986 р. Перес видав наказ здійснити операцію "Трона гніву" в Південному Лівані проти партизан ХЕЗБОЛЛИ. Ця акція збільшила його шанси на переобрання, але, з іншого боку, терористичні акти ХАМАСу в лютому та березні зміцнили позиції правих партій.

За підсумками результатів виборів, Натаньягу отримав 55,5% єврейських голосів, а Перес – 44,4%. Натомість арабські виборці віддали свої голоси – 94,7% за Переса, і 5,2% – за Натаньягу.

Характерним є факт, що останній переміг у релігійних містах – відповідно

89,2% проти 10,7% за Переса. Йому також вдалося обігнати свого суперника у великих містах, де він отримав 65,6% голосів виборців. У сільськогосподарських поселеннях Натаньягу отримав 51,7%, Перес – 48,2% голосів.

З іншого боку, останній переміг Натаньягу в місцях проживання бедуїнів, у кібуцах та районах проживання друзів. Врешті, Перес отримав більшість голосів у селах. Що стосується великих міст, то в Єрусалимі, Беер-Шеві, Бат-Ямі й Холоні переміг Натаньягу, у Тель-Авіві, Хайфі – більшість голосів була в Переса. Зрозуміло, що поселенці на Західному березі голосували за лідера правого блоку.

Таким чином, у перших в історії Ізраїлю прямих виборах прем'єр-міністра з невеликим відривом переміг Натаньягу.

Перемога останнього була не просто зміною лідерів, а зміною курсів, підходів до мирного процесу.

Разом з тим новий прем'єр-міністр не відмовлявся продовжувати переговори з палестинцями і погодився виконувати раніше підписані угоди. Згідно із заявами Натаньягу, палестинська влада мала переосмислити нові реалії більш жорсткого курсу ізраїльського керівництва, проте, як тільки цей період закінчиться, переговори будуть поновлені.

Перемога правого блоку принесла ще один несподіваний результат. Після шести років забуття повернулася до життя Ліга арабських країн, яка останній раз збиралася у зв'язку з кризою в Перській Затоці. Консолідація цих держав, замороження економічних контактів та припинення процесу нормалізації стосунків між Ізраїлем і арабським світом стали реакцією на жорсткий курс нового ізраїльського керівництва.

У вересні 1996 р. спалахнули знову весь Західний Берег і Сектор Газа. Приводом для заворушень стало відкриття Хасмонійського тунелю біля Західної стіни (Стіни плачу) в Єрусалимі, який був побудований ще за часів правління Ірода. Він мав лише один вхід на майдані біля цієї стіни. На протязі останніх 12 років там відбувалися роботи по реконструкції тунелю. Вихід було побудовано на вулиці Доларосса у мусульманському кварталі Східного Єрусалима.

Мусульмани звинуватили ізраїльський уряд у загрозі щодо ісламських святих місць. Лідер Палестинської Автономії Я. Арафат заявив, що відкриття виходу “великий злочин проти нашої релігії та святих місць”<sup>35</sup>.

Очевидно, що головною проблемою була не загроза мусульманським святим місцям, а сам факт відкриття тунелю без узгодження цієї дії з палестинцями. Уряд Ізраїлю ще раз красномовно дав зрозуміти, що не збирається вести переговори стосовно майбутнього Єрусалима.

Ізраїльтяни стверджували, що їх дії були узгоджені з палестинським керівництвом попереднім урядом на початку 1996 р. Ізраїльська провідна газета “ГаАрец” повідомила, що “представники мусульманської влади в Єрусалимі та йорданські владні структури були повідомлені про відкриття входу 1

вересня 1996 р”<sup>36</sup>.

Заворушення, які відбулися у вересні – на початку жовтня 1996 р. виявили новий аспект палестинсько-ізраїльського протистояння. Вперше в заворушеннях брали участь палестинські поліцейські. З обох сторін були поранені й вбиті. Ізраїльтяни звинуватили Арафата у порушенні мирної угоди. На їх думку, він особисто віддав наказ стріляти.

Палестинська влада офіційно заявила, що наказу стріляти не було. Збройні сутички між поліцейськими та армією відбулися у відповідь на застосування сили проти мирних демонстрантів. Один з командирів цих поліцейських лейтенант Імад Абу Лібдес прокоментував це так: “Ми отримали наказ не стріляти... (Але) якщо я бачу, як ізраїльтяни вбивають людей прямо в мене на очах, я не буду просто стояти”<sup>37</sup>.

Вересневі заворушення на Західному Березі знову поставили під загрозу майбутнє мирного процесу. Американці ініціюють новий раунд переговорів, який мав відбутися у Вашингтоні. Однією з головних тем на переговорах мала бути проблема Геброна. Прем’єр-міністр Ізраїлю Б. Натаньягу напередодні переговорів заявив, що він не проти передислокації військ у принципі, але їх відхід не може бути здійснений без суттєвих змін умов безпеки у “Проміжній угоді”.

Міністр закордонних справ Ізраїлю Давид Леві прокоментував цю заяву так: “Тільки уявіть щоб сталося з єврейською меншиною у Геброні, як би там були палестинські поліцейські. Я можу лише припустити щоб сталося у Геброні – це був би новий погром”<sup>38</sup>.

Опитування громадської думки, яке відбулося в Ізраїлі на той час, свідчило про збільшення підтримки жорстокої лінії Натаньягу. Так, до заворушень 54% опитуваних визнавали помилку з відкриттям виходу Тунелю, то після них вже 60,5% опитаних виступали проти закриття Тунелю, вважаючи, що поступки під їх тиском будуть ще більшою помилкою.

Палестинська влада зі свого боку наголошувала, що вона не несе відповідальності за поновлення заворушень. Однак Арафат був готовий використати їх факт на переговорах як елемент тиску. Таку позицію підтримувала “палестинська вулиця”. За результатами опитування, яке було проведено Палестинським Центром Громадської Думки, 58% респондентів підтримували Арафата більше, ніж до вересневих заворушень, 53% виступили за поновлення нападів на ізраїльські об’єкти і 69% погодилися на поновлення Інтифади. 58% респондентів вважали, що вересневі заворушення допоможуть Палестинській Владі досягти суттєвих поступок на переговорах.

Спочатку зустріч планувалося провести в Каїрі. Але президент Єгипту Хусні Мубарак відмовився брати участь у переговорах, доки Натаньягу не піде на поступки по проблемі Тунелю. Тоді держсекретар США Уорен Крістофер повідомив, що Президент Клінтон погодився влаштувати цю зустріч у Вашинг-

тоні. Всім сторонам для цього були надіслані запрошення.

Арафат вагався. 30 вересня він зустрівся з президентом Єгипту Х. Мубараком та попросив його бути присутнім на переговорах. Проте останній відмовився. Він “не бажав більше ризикувати своїм авторитетом через мирний процес, який був зупинений Ізраїлем”<sup>39</sup>.

Однак єгипетський президент наполягав на поїзді Арафата до Сполучених Штатів. “Мубарак умовляв його на протязі трьох годин, – свідчить єгипетський дипломат. Ви маєте справу, за яку треба боротися, – заявив він Арафату”<sup>40</sup>.

Натаньягу дуже легко погодився на цю зустріч. Під час польоту до Вашингтона, – він заявив кореспондентам, що в жодному разі не піде на поступки. На його думку, США спробують натиснути на Тель-Авів з метою прискорення передислокації військ з Геброна й закриття Тунелю.

Тим часом американці провели серію консультацій з метою визначення реальних можливих кроків сторін назустріч одна одній. Білл Клінтон зустрівся з йорданським королем Хусейном. Вони обговорили можливі позиції Арафата і Натаньягу та кроки по стабілізації ситуації. На думку американців, останній “складна індивідуальність. На перший погляд він справляє гарне враження, але, враховуючи те, що він зробив за останній час у регіоні, враження не дуже добре”<sup>41</sup>.

Американський президент зустрівся по черзі з Натаньягу й Арафатом. Потім відбулася спільна зустріч в Овальному кабінеті Білого Дому. Спостерігачі свідчили, що атмосфера зустрічі була дуже напруженою. Жодна із сторін не збиралася поступатися своїми вимогами.

Проте американці висловлювали поміркований оптимізм. На їх думку, було зламано психологічні бар’єри між двома лідерами, а ізраїльтяни зрозуміли, що, “послаблюючи позицію Арафата, вони послаблюють і свою позицію”<sup>42</sup>.

Однак ізраїльтяни, попри всі обнадійливі прогнози, продовжували наполягати на своєму. Позиція Натаньягу залишалася без змін. Він вимагав суттєвих змін в угоді “Осло-ІІ” щодо безпеки ізраїльтян та покарання палестинських поліцейських, які відкрили вогонь по військових під час заворушень.

Наступного дня Арафат зателефонував Крістоферу і повідомив, що збирається залишити американську столицю. Ситуація занадто ускладнилася, й “сторони були ще далі від згоди, ніж коли вони прибули до Вашингтона”<sup>43</sup>.

Припинення переговорів на такій мінорній ноті не могло влаштувати американців. Спеціальний посланник Денис Росс намагався розрядити ситуацію. Врешті-решт відбулася ще одна зустріч між Арафатом та Натаньягу. На цей раз лідери поводити себе спокійно. Було узгоджено, що переговори з питань передислокації військ з Геброна будуть продовжені в Ереці – контрольно-

му пункті на кордоні між Ізраїлем і Сектором Гази. Коментуючи цю домовленість, американці заявили, що “переговори будуть складними. Але дещо змінилося, ... Натаньягу бажає бачити Арафата як партнера на переговорах”<sup>44</sup>.

Фактично палестинська сторона повністю програла цей раунд. Натаньягу не змінив жодної із своїх вимог. “Ми намагалися дістати точну дату гебронської передислокації й поступок по Тунелю, але нічого не отримали, – визнали американці. – Ми шукаємо нові шляхи”<sup>45</sup>. Арафат був змушений погодитися на додаткові переговори щодо Геброна та питань безпеки. Це означало суттєве зменшення можливостей палестинської влади і ревізію вже підписаних раніше угод. Крім того, це збільшувало розрив між керівництвом ПА й “палестинською вулицею”.

Головною причиною через яку Арафат все ж таки не залишив стіл переговорів у Вашингтоні, були гроші. Наслідком відмови від їх продовження з ініціативи Арафата стало б автоматичне припинення його фінансування з боку американців.

Результати цієї зустрічі, як і прогнозувалося, викликали негативну реакцію серед палестинців. Опозиційні рухи вимагали від Арафата повного припинення переговорів і поновлення Інтіфади. Однак палестинський лідер дав згоду на продовження переговорів і був змушений її виконувати. Переговори розпочалися.

Деніс Росс провів консультації з Арафатом та Натаньягу й висловив думку щодо продовження неофіційних консультацій на рівні делегацій. Він вважав, що зустріч між двома лідерами може бути відкладена до кінця узгоджень позицій.

Колишній прем'єр-міністр Ізраїлю Ш. Перес зустрівся з Арафатом у Наблусі та провів з ним консультації. На його думку, “мирний процес не знаходиться в небезпеці, але має деякі труднощі. Разом з тим, незважаючи на них, Ви не маєте втрачати надію”<sup>46</sup>, – переконував він палестинського лідера.

Свою негативну реакцію щодо результатів самміту висловили також арабські лідери. Президент Єгипту Х. Мубарак заявив, що “він був дуже зачмучений політикою Натаньягу й звинуватив його у підриві миру”<sup>47</sup>. На його думку, останній своїми діями заганяє Арафата в глухий кут і це може призвести до вибуху палестинського насильства проти Ізраїлю та його союзників.

Наприкінці жовтня 1996 р. палестинці перервали консультації з ізраїльтянами. Вони висловили серйозні побоювання щодо можливості знаходження компромісу, а також звинуватили ізраїльтян у продовженні порушень мирної угоди й будівництві нових поселень. Приводом для загострення ситуації стало вбивство ізраїльськими поселенцями палестинця біля поселення Офра. Однак американці розглядали факт припинення консультацій як тактичний хід з боку Арафата і висловлювали сподівання на поновлення переговорів.

Натаньягу теж зі свого боку стикався зі значними труднощами. Створю-

валася потужна опозиція серед членів його кабінету, а поселенці звинувачували його у зрадництві. В жовтні на Західному березі вони провели низку акцій протесту, вимагаючи припинення переговорів з палестинцями та недопущення гебронської передислокації військ.

Однак уже в листопаді американські джерела підтвердили, що переговори поновлені і наближаються до заключної фази й угода може бути підписана не пізніше 12 листопада. Деніс Росс, який тоді перебував у Вашингтоні, провів консультації з Арафатом і знову збирався на Близький Схід.

Щоб запобігти розколу правої коаліції, Натаньягу провів серію публічних виступів по підтримці поселенців. У своєму виступі 26 листопада в поселенні Аріель на Західному Березі він закликав до будівництва нових поселень та розширенні існуючих. “Я не піддамся на тиск з боку Сполучених Штатів й інших союзників”, – заявив він. – Я думаю, що палестинці та ізраїльтяни легше дійдуть до згоди про спільне життя на цій землі”<sup>48</sup>.

Палестинці знов переривають переговори. На їх думку, виступи Натаньягу в єврейських поселеннях свідчать про повну зневагу до принципу мирного процесу “Земля в обмін за мир”. У відповідь на заяву Натаньягу, арабські дипломати з 22 країн зустрілися в Каїрі. Вони вимагали не тільки припинення будівництва нових поселень, а і ліквідації існуючих. “Тільки Ізраїль відповідає за торпедування мирного процесу”, – заявив високопоставлений єгипетський дипломат після закінчення зустрічі. Я. Арафат зустрівся з Х. Мубараком. Єгипетський президент пообіцяв зробити все від нього залежне, щоб знайти вихід з гебронського глухого кута.

Палестинський аналітик Гассан Хатіб, аналізуючи ситуацію, яка склалася на той момент, вважає, що й Арафат, і Натаньягу намагалися використати кризу у переговорах на свою користь. “Палестинська Влада не збирається підписувати іншу угоду, яка б вирішувала питання Геброна та залишила поза контекстом інші аспекти мирного процесу, невирішені або не виконані”<sup>49</sup>, – заявив він.

Тепер час грав на користь Арафата. Заяви Натаньягу про можливість будівництва нових поселень являли собою грубе порушення попередніх домовленостей. Ізраїльтяни були змушені захищатися.

В середині грудня переговори були поновлені. Спеціальний посланник Деніс Росс знов прибув на Близький Схід і зустрівся з двома лідерами. На його думку, угода незабаром буде підписана, але конкретну дату поки що назвати важко. “Ще залишилися проблеми, які потрібно вирішити. Втім, – вважав він – переговори набули нової енергії”<sup>50</sup>. Єгипетський міністр закордонних справ Амр Муса теж був оптимістично настроєний. “Зрозуміло, що за останні 24 години було досягнуто певного прогресу”, – заявив він.

Проблеми, які залишалися невирішеними, стосувалися питань спільних палестинсько-арабських патрулів, права ізраїльтян переслідувати злочинців на



території Палестини й графіка звільнення сільських районів країни.

Очікування прориву на переговорах були небезпідставними. Ізраїль дедалі більше опинявся в ізоляції. Політика його уряду піддавалася критиці з боку головного союзника – Сполучених Штатів. На думку палестинського аналітика Гассана Хатіба, остання послабила уряд Натаньягу.

Ситуація змінилася і для Арафата. Він більше не виглядав приниженим, як два місяці тому. На думку ізраїльського політичного аналітика Чемі Шалева, Арафат більше не турбувався тим, що підписанням угоди надасть Натаньягу імідж миротворця, що відповідно зменшить міжнародний тиск на Ізраїль. Було зрозуміло, що цього не станеться. “Схоже, що Арафат тепер має всі підстави підписати угоду”<sup>51</sup>, – констатував він.

Для Натаньягу гебронська угода додавала головний біль через шалений опір всередині його блоку. Поселенці звинувачували його “у відмові від життя євреїв Геброна. Відповідальність за результати повністю лягає на прем’єр-міністра та його уряд”<sup>52</sup>, – заявляли вони напередодні підписання угоди.

31 грудня 1996 р. керівники делегацій, які вели переговори, повідомили, що усі пункти майбутньої угоди узгоджено. Передбачалося, що ізраїльтяни будуть контролювати 20 відсотків території Геброна. Ізраїльський міністр оборони Іцхак Мордехай, коментуючи це повідомлення, заявив, що “угода по Геброну підписана. На мою думку, це справа декількох днів”<sup>53</sup>.

Арафат і Натаньягу мали зустрітися найближчим часом, щоб узгодити останні штрихи цієї угоди – питання про Мечеть Ібрагіма/Печеру Патріархів, дати наступних передислокацій ізраїльської армії із сільських районів та звільнення близько 5 тис. ув’язнених палестинців, що знаходилися в ізраїльських в’язницях. Втім Натаньягу не зміг зустрітися з Арафатом через обговорення у Кнесеті пропозицій щодо бюджету.

Новий 1997 р. приніс нове напруження в Геброні. 1 січня 19-річний ортодоксальний єврей з поселення Маале-Адумім, що поблизу Єрусалима, відкрив вогонь по арабах на міському ринку. Було поранено сім палестинців.

Переговори знов було відкладено. Але ненадовго. Буквально наступного дня голова палестинської делегації Махмуд Аббас і міністр оборони Ізраїлю Іцхак Мордехай зустрілися з послом США в Ізраїлі Мартином Індіком, щоб узгодити остаточні пункти угоди. Деніс Росс так само зв’язався з двома лідерами й закликав їх не припиняти переговори. На його думку, угоду буде підписано наступними днями.

Однак 3 січня стало відомо, що декілька членів уряду від релігійної партії ШАС, які раніше підтримували угоду, будуть голосувати проти неї або утримуються. Міністр юстиції Цагі Ганегбі – один з палких прихильників Натаньягу – сказав, що буде голосувати проти гебронської угоди, якщо прем’єр-міністр погодиться на передислокацію військ із сільських районів.

Однак ці заяви вже навряд чи щось змогли змінити. Спостерігачі розціни-

ли можливість її блокування як малоїмовірну. “Якщо угоду буде відхилено, Натаньягу буде змушений розпустити уряд та формувати коаліцію Партією Праці. Праві цього не зроблять через небезпеку залишитися поза процесом”<sup>54</sup>.

Ця криза виявила нові тенденції. Натаньягу мав серйозну проблему: уряд Ізраїлю був настільки правий, що реальним стало повне припинення мирного процесу, продовження якого неможливе без взаємних поступок.

5 січня 1997 р. дипломатичні джерела підтвердили, що сторони повністю з’ясували всі питання щодо гебронської передислокації. Втім, залишалася проблема поступового звільнення сільських районів Палестини, яке мало відбутися у три етапи, згідно з “тимчасовою угодою” 1995 р.

Деніс Росс робить нові кроки щодо активізації процесу переговорів. Він зустрічається з Натаньягу, а згодом і з Арафатом. Пізніше відбувається таємна зустріч між палестинським лідером й ізраїльським прем’єром.

Арафат вимагав конкретної дати початку передислокації військ. Натаньягу відмовився укласти графік їх відходу, але погодився вказати дату його початку.

6 січня ізраїльські джерела повідомили про готовність своєї країни передати під частковий контроль палестинців ще 2 відсотки Західного берега під час першого етапу передислокації. Таким чином, територія останнього під палестинським контролем становила б 29 відсотків.

Проте палестинський представник на переговорах Ясер Абед Раббо заявив, що такий графік неприйнятний. Інший представник Набіль Амір, коментуючи результати зустрічі між Арафатом та Натаньягу, сказав, що ця зустріч “зламала кригу у відносинах, але не досягла рівня повної згоди”<sup>55</sup>.

Як це вже було і раніше, терористичний акт на гебронському базарі 1 січня все ж таки пришвидшив досягнення угоди. Сторони, як не дивно, вели себе толерантно й намагалися якнайшвидше ліквідувати його наслідки.

Врешті-решт ізраїльтяни відмовилися від права знову входити в арабські райони Геброна, а палестинці погодилися на подальші переговори щодо територіальних меж передислокації військ із сільських районів. Сторони домовилися, що відхід ізраїльських військ розпочнеться через шість тижнів та має закінчитися у серпні 1998 р. Це рішення було прийнято, звичайно, під сильним тиском з боку США. “Ми збільшили тиск, щоб досягти згоди”, – визнавав високопоставлений американський дипломат. Користуючись моментом, Росе зустрівся з палестинським лідером і довів йому позицію США. За свідченням американського дипломата, “Арафат був поінформований, що результат переговорів суттєво вплине на стосунки між Автономією та Сполученими Штатами. Без американської підтримки Арафат приречений, і він має зрозуміти, що він хоче й що він може зробити”<sup>56</sup>.

14 січня 1997 р. угода про передислокацію ізраїльських військ з Геброна

була підписана.

Ратифікація її Палестинською Радою була швидкою. Хоча остаточні результати голосування не були відомі, згідно з повідомленням міністра інформації ПА Ясера Абеда Раббо, “Рада ратифікувала цю угоду більшістю голосів”.

Натомість дебати в ізраїльському Кнесеті були, за оцінками спостерігачів, “гучними” та відбувалися з “великим напруженням”. Праві звинуватили лідера свого блоку, що він “віддав усе й нічого не отримав. До того ж погодився з передислокацією військ з сільських районів”<sup>57</sup>. Масло у вогонь підлило й ізраїльське телебачення, яке повідомило, що Сполучені Штати не дадуть змоги країні самостійно визначати межі майбутнього відходу.

Дебати, які були перервані, поновилися лише після того, як Росс особисто запевнив кожного члена кабінету в невідповідності цієї інформації офіційній американській політиці.

Після довготривалих дебатів угода про передислокацію з Геброна була ратифікована також ізраїльським Кнесетом.

Деніс Росс, коментуючи цю угоду, наполягав на повній її відповідності попереднім угодам 1995 р. “Немає суперечностей між “Тимчасовою угодою” 1995 р. та теперішньою угодою. Просто частина, яка стосувалася Геброна, була більш деталізована”.

Згідно з “Протоколом про передислокацію в Геброні”, ізраїльтянами запроваджувалися додаткові заходи безпеки по захисту їх співвітчизників у місті. Зокрема розширювалася територія зони Н-1, яка межує із зоною Н-2 і де, згідно з “Протоколом”, діятимуть спільні патрулі. Таким чином створювалася буферна зона між двома етнічними громадами. Крім того такі патрулі діятимуть біля єврейських святих місць, які знаходяться в зоні Н-1 з метою безперешкодного й безпечного їх відвідування. Під повним контролем ізраїльтян залишилися 20% території міста, де мешкали 10 тис. Палестинців та 450 ізраїльтян.

17 січня 1997 р. ізраїльська армія розпочала передислокацію. Після 30 років окупації більша частина Геброна перейшла під палестинську владу. Натаньягу з цього приводу заявив: “Ми не залишаємо Геброн. Ми залишаємося у всіх частинах міста, де існувала єврейська громада, де вона є і де вона буде існувати”<sup>58</sup>.

Гебронське питання – лише один епізод цього виснажливого марафону до миру й єдина реально виконана угода між палестинцями та урядом Натаньягу. Події, які відбулися в Ізраїлі й Палестині, свідчать, що позитивний імпульс Геброна не був використаний. Розширення існуючих ізраїльських поселень, будівництво нових – таких, як Гар-Гома в Східному Єрусалимі, терористичні акти, здійснені ісламськими фундаменталістами, продовження окупації південного Лівану не дають підстав для оптимізму. Спроба вивести мирний процес з глибокої кризи, яка була здійснена восени 1998 р. підписанням нової угоди у Вей Плантейшен, призвела до відставки правого уряду Натаньягу і достроко-

вих виборів у травні 1999 р.

Мирний процес зайшов у глухий кут суперечностей, амбіцій та суцільної недовіри, і його майбутнє навряд чи хтось наважиться визначити.

## ЛІТЕРАТУРА

- <sup>1</sup> Йосиф Флавий, *Иудейские древности*. – Т. 1. – Кн. 1. – Гл. 8. – Минск, 1994. – С. 34
- <sup>2</sup> Там же. – Гл. 14 – С. 44.
- <sup>3</sup> Там же. – Кн. 2. – Гл. 1. – С. 61.
- <sup>4</sup> Там же. – Гл. 8. – С. 88
- <sup>5</sup> Там же. – Кн. 5. – Гл. 2. – С. 226
- <sup>6</sup> Там же. – Кн. 7. – Гл. 1. – С. 326.
- <sup>7</sup> Там же. – Гл. 2. – С. 334.
- <sup>8</sup> Там же. – Гл. 10. – С. 355
- <sup>9</sup> Йосиф Флавий *Иудейская война*. – Кн. 4. – Гл. 9. – С. 306.
- <sup>10</sup> Там же. – С. 308
- <sup>11</sup> Шмуэль Кац. *Земля раздора*. – Тель-Авив, 1992. – С. 106.
- <sup>12</sup> Лист до лорда Гардінга 26 серпня 1915 року. // Архів Уінгейта. Факультет східних досліджень, Університет Даргем.
- <sup>13</sup> Шмуэль Кац. – С. 60
- <sup>14</sup> Яков Цур. *И восстал народ*. – Тель-Авив, 1975. – С. 129.
- <sup>15</sup> Там же.
- <sup>16</sup> Узи Наркисс. *За единый Иерусалим*. – М., 1990. – С. 367.
- <sup>17</sup> Голда Меир. *Моя жизнь*. – М., 1993. – С. 328
- <sup>18</sup> Узи Наркисс. – С. 359
- <sup>19</sup> In Memoriam: Yitzhak Rabin. // The BESA Center for Strategic Studies Bar-Ilan University; Security and Policy Studies. – № 25. – Bar-Ilan, 1997.
- <sup>20</sup> Palestinian National Authority. *Facts about Palestine. Declaration of Independence*. – November 15, 1988
- <sup>21</sup> Yitzhak Rabin. interview on the Israeli television. – January 13, 1988 [transcript], // *Journal of Palestinian Studies*. – 17. – Spring 1988. – P. 151.
- <sup>22</sup> Yossi Melman. *Нові ізраїльтяни /The New Israelis/* *Близькосхідний кур'єр*, 1997. – № 1
- <sup>23</sup> David Aikman. *When revenge comes first*. // *TIME Magazine*. – December 4, 1996
- <sup>24</sup> Johanna Mcgeary. *Over their dead bodies*. // *TIME Magazine*. – November 4, 1996
- <sup>25</sup> *TIME Domestic*. – March 7, 1994

<sup>26</sup> Там же.

<sup>27</sup> Там же.

<sup>28</sup> Jerusalem Post. – March 13, 1994.

<sup>29</sup> TIME Domestic. – March 7, 1994.

<sup>30</sup> Сагановский Е. Мифы и реалии на весах истории. // Азия и Африка сегодня. – 1997. – №4.

<sup>31</sup> Там же.

<sup>32</sup> Summary of Israel-PA Agreement // Reuters, Jerusalem Post. – 27 September 1995.

<sup>33</sup> Сагановский Е. – Указ. соч.

<sup>34</sup> Jamil Hamad. Extending the olive branch on the West Bank // TIME Domestic.

<sup>35</sup> Washington Post. – 26 September, 1996.

<sup>36</sup> ГаАрец. – 10 вересня, 1996.

<sup>37</sup> Associated Press. – 26 September, 1996.

<sup>38</sup> Jerusalem Post. – 2 October, 1996.

<sup>39</sup> Bruce W. Nelan, Inside the summit. // TIME Magazine. – October 14, 1996.

<sup>40</sup> Там же.

<sup>41</sup> Там же.

<sup>42</sup> Там же.

<sup>43</sup> Там же.

<sup>44</sup> Там же.

<sup>45</sup> Там же.

<sup>46</sup> Reuters. – October 13, 1996.

<sup>47</sup> Там же.

<sup>48</sup> CNN. – November 26, 1996.

<sup>49</sup> CNN. – December 1, 1996.

<sup>50</sup> TIME Domestic. – December 23, 1996.

<sup>51</sup> CNN. – December 18, 1996.

<sup>52</sup> TIME Domestic. – December 23, 1996.

<sup>53</sup> CNN. – December 31, 1996.

<sup>54</sup> Reuters. – January 3, 1997.

<sup>55</sup> CNN. – January 6, 1997.

<sup>56</sup> Lisa Beyer. – With peace in the cross fire. // TIME Magazine. – January 13, 1997.

<sup>57</sup> Avi Ohavon. Now for the Hard Part. // Israeli Government press office. – January 15, 1997.

<sup>58</sup> TIME Domestic. // January 17, 1997.